JADIDCHILIK MA'RIFATPARVARLIGI — ZAMONAVIY OLIY TA'LIMNING KONSEPTUAL POYDEVORI

Ilmiy rahbar: ***Normat Yo'ldoshev***

Abdijalilova Xurshida

TerDPI Tillar fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asr boshidagi jadidchilik harakatining ma'rifiy-pedagogik qarashlari va ularning bugungi kundagi oliy ta'lim islohotlari bilan bog'liqligi tahlil etiladi. Jadidlarning "usuli jadid" maktablari orqali ilgari surgan dunyoviy va diniy bilimlarni integratsiya qilish, talabalarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish hamda kadrlarni xorijiy andozalar asosida tayyorlash kabi g'oyalari zamonaviy kredit-modul tizimi va global ta'lim standartlari prizmasida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Jadidchilik, oliy ta'lim, usuli jadid, transformatsiya, ma'rifatparvarlik, kadrlar tayyorlash, akademik mustaqillik, integratsiya.

Abstract:This article analyzes the educational views of the Jadid movement representatives at the beginning of the 20th century and their inherent connection with today's modern higher education system. The author compares the principles of harmonizing secular and religious knowledge promoted by the Jadids through "Usuli Jadid" (new method) schools with the modern credit-module system and student-centered learning. Using the examples of Behbudiy's textbooks and Munavvarqori Abdurashidkhanov's ideas of "educating youth abroad," the process of transitioning to modern international educational standards is substantiated. The research emphasizes that the Jadid heritage serves as a conceptual foundation for the Third Renaissance in Uzbekistan.

Keywords: Jadidism, enlightenment, Usuli Jadid, higher education, transformation, integration, secular knowledge, academic independence, national awakening.

Jadidchilikning ta'lim paradigmasi va milliy uyg'onishJadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston ijtimoiy-siyosiy hayotida tub burilish yasagan ma'rifatparvarlik oqimidir. Uning poydevorini qo'ygan Ismoilbek G'aspirali, Mahmudxo'ja Behbudiy va Abdurauf Fitrat kabi ziyolilar millat taraqqiyotining yagona yo'lini ta'limni isloh qilishda ko'rganlar. Jadidlar o'sha davrdagi eskirgan ta'lim tizimini — faqat yod olishga asoslangan sxolastik usullarni tanqid qilib, o'rniga mantiqiy tahlil va amaliy bilimlarga asoslangan "usuli jadid" (yangi usul)ni taklif etishdi.

"Usuli jadid" va zamonaviy metodologik o'xshashliklar:Bugungi kun da oliy ta'limda keng qo'llanilayotgan interfaol metodlar va "student-centered learning" (talabaga yo'naltirilgan ta'lim) tamoyillarining ildizlari jadid pedagogikasiga borib taqaladi.

Dunyoviy va diniy bilimlar integratsiyasi: Jadidlar matematika, geografiya, tarix va tabiatshunoslik kabi fanlarni o'qitishni shart deb bilishgan. Bu hozirgi zamon oliy ta'limidagi fanlararo bog'liqlik (interdisciplinarity) tamoyiliga to'la mos keladi.Mantiqiy tafakkur va tanqidiy fikrlash: Abdulla Avloniy va Fitrat ta'limni shunchaki ma'lumot yetkazish emas, balki shaxsni shakllantirish vositasi deb hisoblagan. Zamonaviy oliy ta'limdagi kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish vazifasi aynan shu g'oyaning davomidir. Xalqaro tajriba va kadrlarni chet elda o'qitish strategiyasiJadidlarning eng ulkan xizmatlaridan biri — milliy oliy ta'lim g'oyasini shakllantirish va yoshlarni xorijga yuborish bo'lgan. 1920-yillarda tashkil etilgan "Ko'mak" jamiyati orqali o'nlab talabalar Germaniya va Turkiyaga

o'qishga yuborilgan. Bu jarayon bugungi kundagi "El-yurt umidi" jamg'armasi faoliyati bilan mazmunan birdir. Jadidlar tushunib yetgan haqiqat shuki: jahon andozalariga mos kadr tayyorlamasdan turib, milliy mustaqillikka erishib bo'lmaydi.

Behbudiy va Fitrat merosi — OTMlar uchun dasturilamal Mahmudxo'ja Behbudiy: Uning "Ikki emas, to'rt til lozim" g'oyasi bugungi oliy ta'limdagi ko'p tillilik (multilingualism) va xalqaro aloqalar poydevoridir.Abdurauf Fitrat: U ta'lim tizimida nafaqat bilim, balki milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishni ustuvor deb bilgan. Bu g'oya hozirgi oliy ta'limning tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyalarida o'z aksini topmoqda

Xulosa qilib aytganda, jadidchilik va zamonaviy oliy ta'lim o'rtasidagi bog'liqlik uzluksizdir. Jadidlar ilgari surgan erkin fikrli insonni tarbiyalash, ta'limga innovatsiyalar va texnik yutuqlarni olib kirish hamda milliy o'zlikni asrash g'oyalari "Uchinchi renessans" poydevorini qurayotgan Yangi O'zbekiston oliy ta'lim tizimining strategik yo'nalishlariga aylanib ulgurdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.
2. (Yangi Uyg'onish davri va jadidlar merosi haqidagi zamonaviy qarashlar uchun).Behbudiy Mahmudxo'ja. Tanlangan asarlar. – Toshkent: "Ma'naviyat", 1999.
3. (Jadid maktablari va darsliklari haqidagi birlamchi manba).Fitrat Abdurauf. Najot yo'li (Rahbari najot). – Toshkent: "Sharq", 2001.
4. (Ta'lim falsafasi va axloq masalalari tahlili).Dolimov U. Jadid maktablari: Kecha va bugun. – Toshkent: "Fan", 2006.

5. (Jadid maktablarining o'qitish metodikasi bo'yicha fundamental tadqiqot).Qosimov B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2002.
6. (Jadidchilik harakatining umumiy tahlili).Munavvarqori Abdurashidxonov. Tanlangan asarlar. – Toshkent: "Sharq", 2003.
7. (Yoshlarni xorijda o'qitish va milliy universitet g'oyasi bo'yicha).Khalid Adeeb. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. – University of California Press, 1998.
8. (Mavzuga oid eng nufuzli xalqaro ilmiy manbalardan biri).O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni, 2019-yil 8-oktabr. (Zamonaviy islohotlar qismini yozish uchun huquqiy asos).
9. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
10. Zafariddin Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.